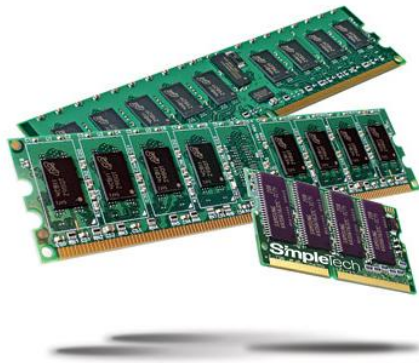

Paměť u lidí, neuropsychologie paměti

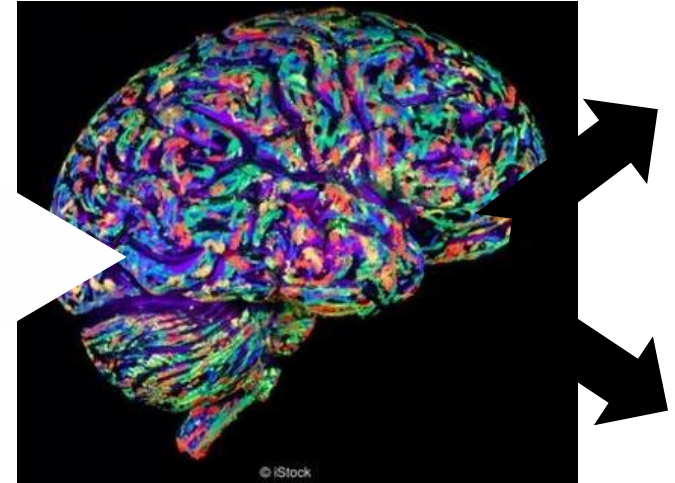

Kamil Vlček

10. května 2023, Fyziologický ústav AVČR

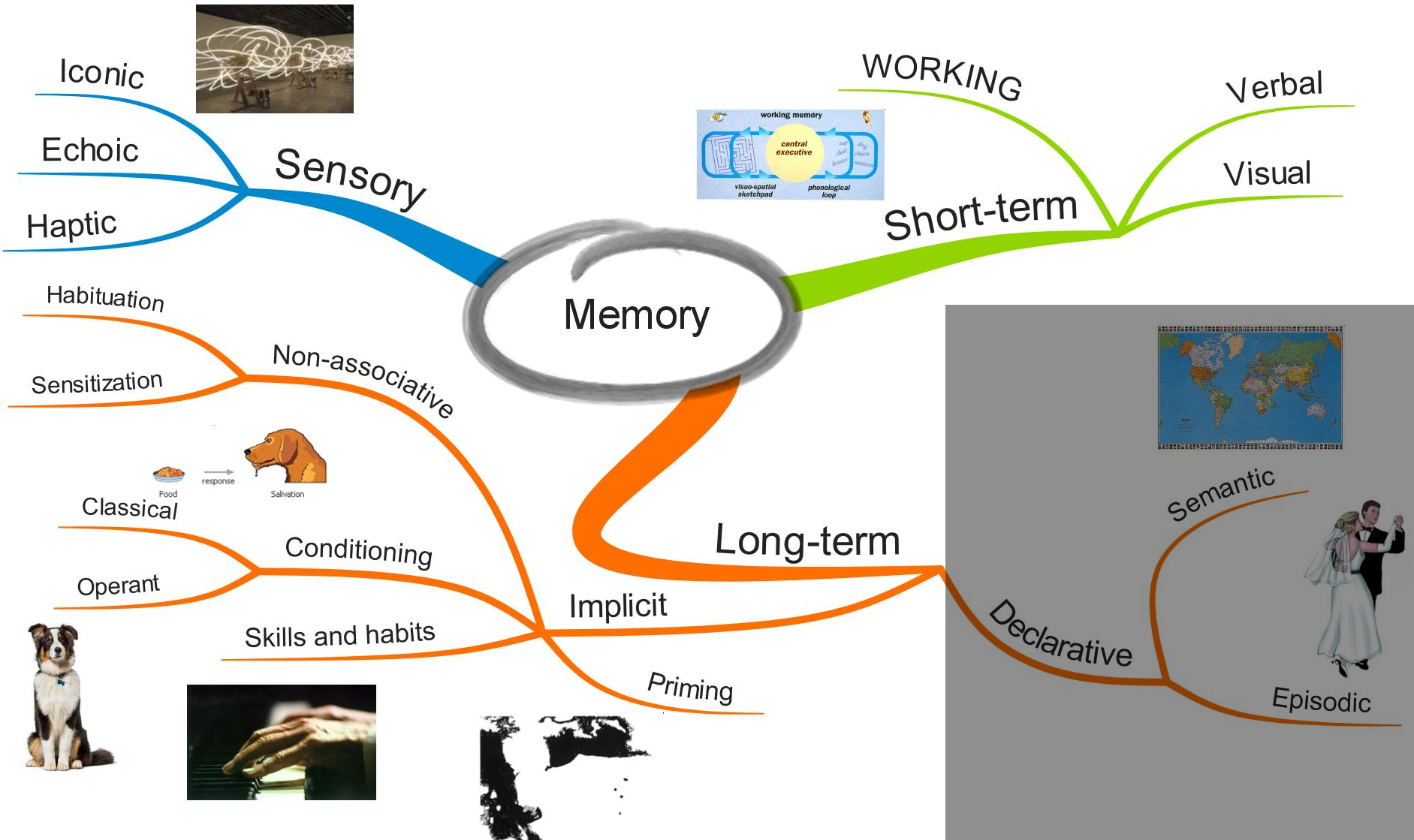
Co je to paměť?

- **Schopnost změny chování** na základě předchozí zkušenosti
- **Schopnost** uložit, uchovat a vybavit informaci
- Hypotetický **sklad** informací
- **Obsah** takového skladu informací
- Subjektivní **zkušenost** vzpomínky

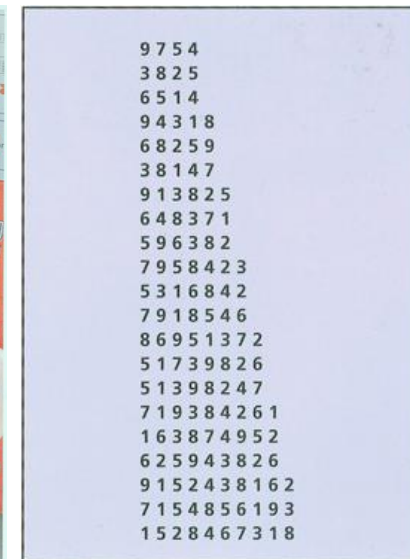
Naše paměť

Rozdělení paměti

Dělení paměti podle délky uchování paměťové stopy

- Senzorická
  - ikonická, echoická
- Krátkodobá
  - vizuální a verbální
- Dlouhodobá
  - fakta, události,
dovednosti, ...

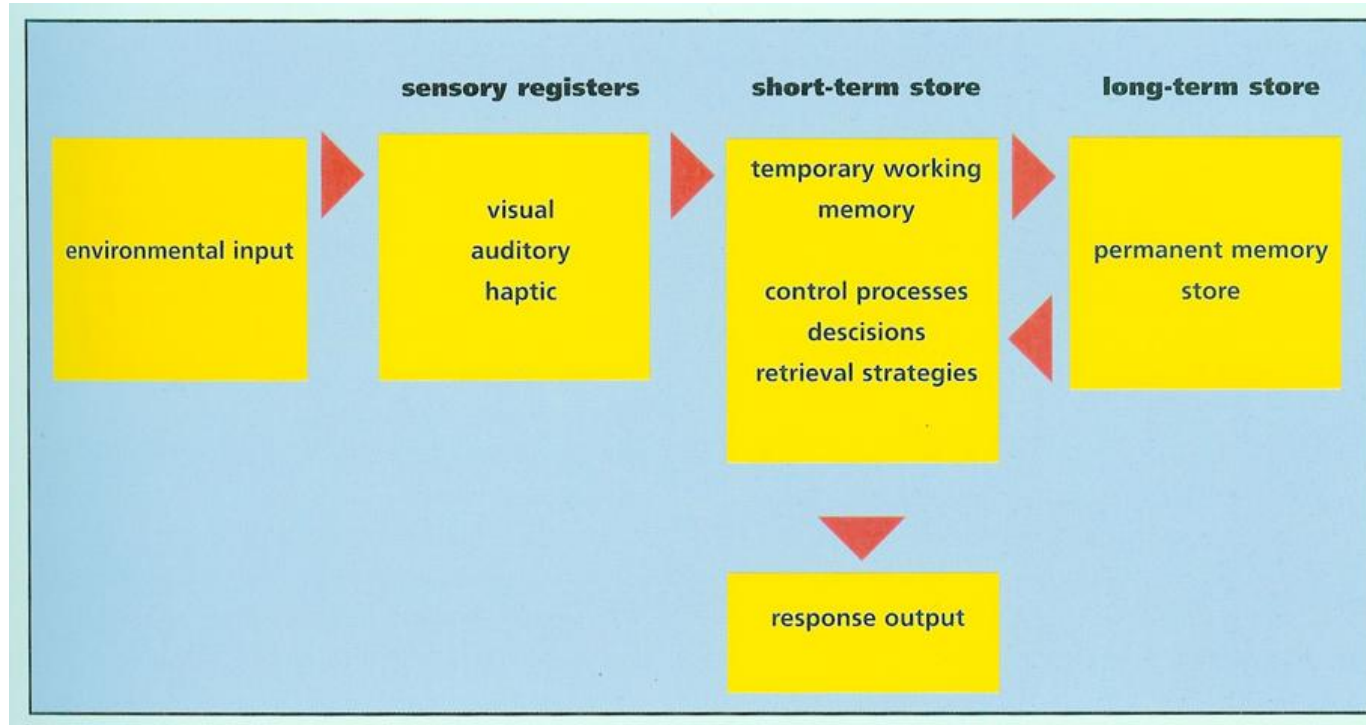
Sperlingova demonstrace ikonické paměti (1960)

G V U

L S J

N A Z

Paměťový model

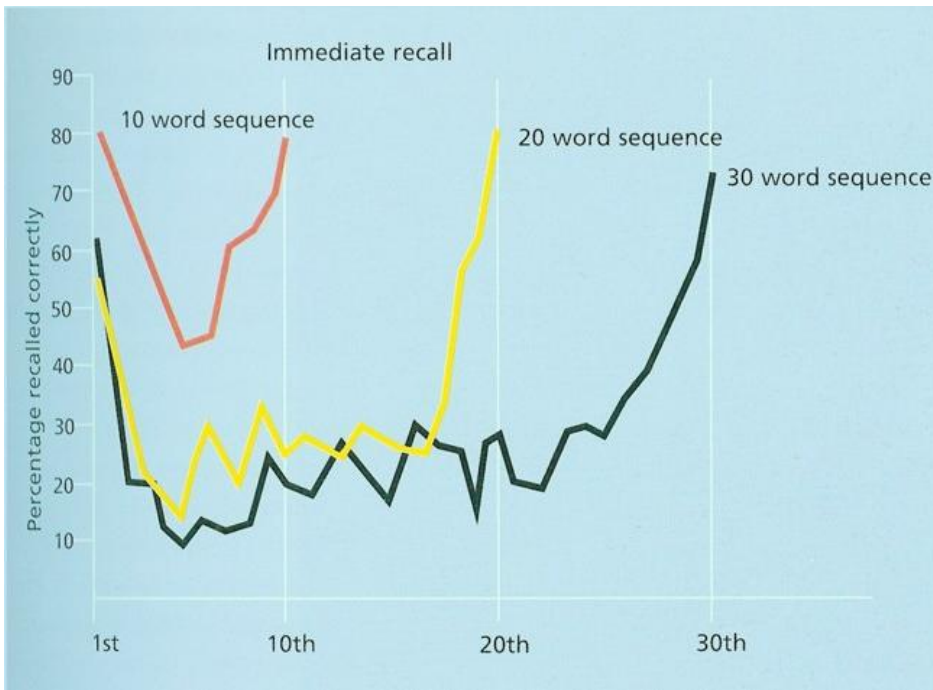

Atkinson-Shiffrin 1968

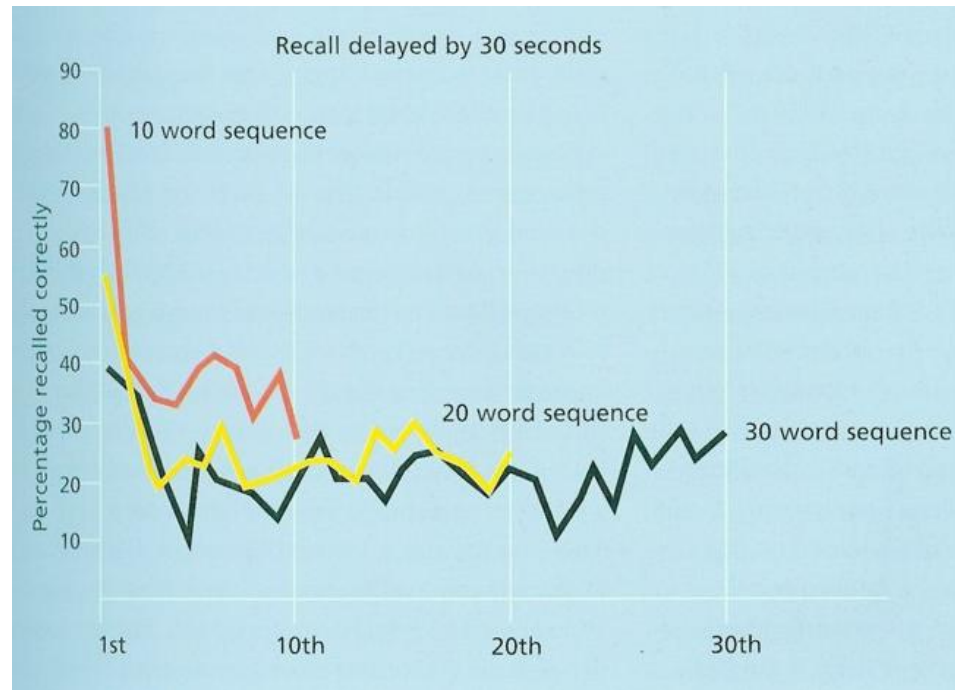
- Senzorická – nezpracované informace ze smyslů, dočasně uložené k dalšímu zpracování
- Krátkodobá – To s čím právě v mysli pracujeme, omezená kapacita

Paměť na slova

Vybavení sekvence 10, 20 a 30 slov

Okamžité

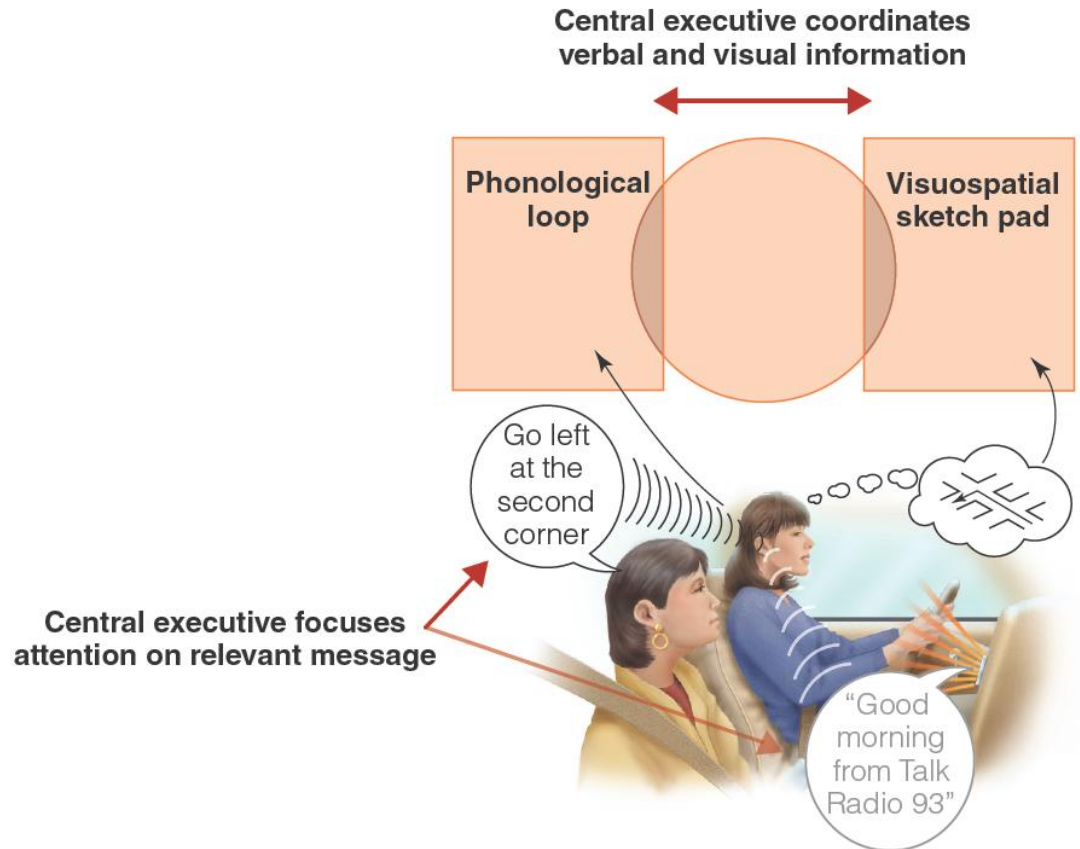
Oddálené (po 30 sekundách)

Pracovní paměť

Baddeley a Hitch (1974)

Tři nezávislé komponenty:

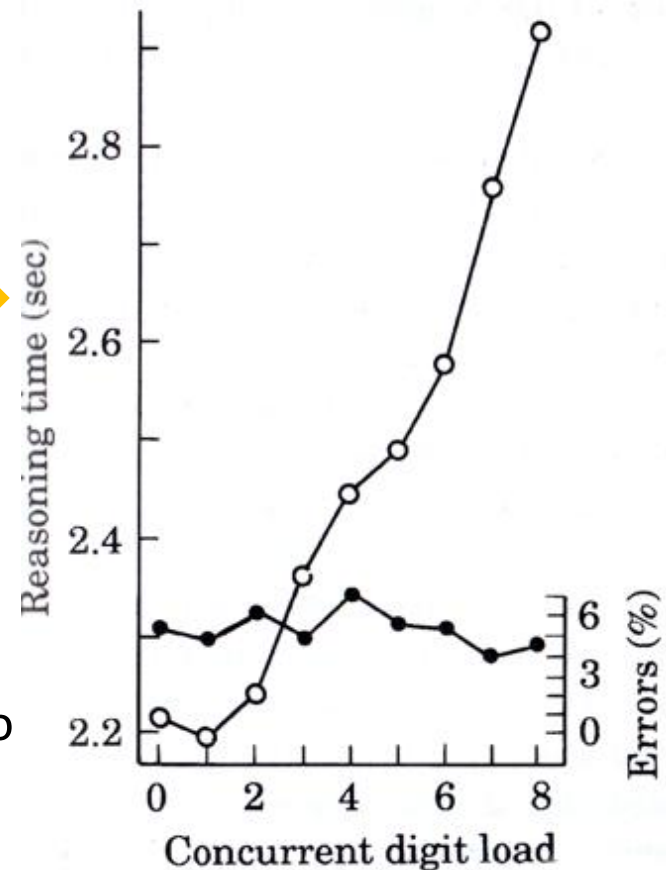
- vizuospaciální náčrtník
– neverbální
- fonologická smyčka
– verbální
- centrální výkonná jednotka
  - řídí předávání informací
    - Ze sensorické paměti a do dlouhodobé paměti
    - Mezi komponentami pracovní paměti

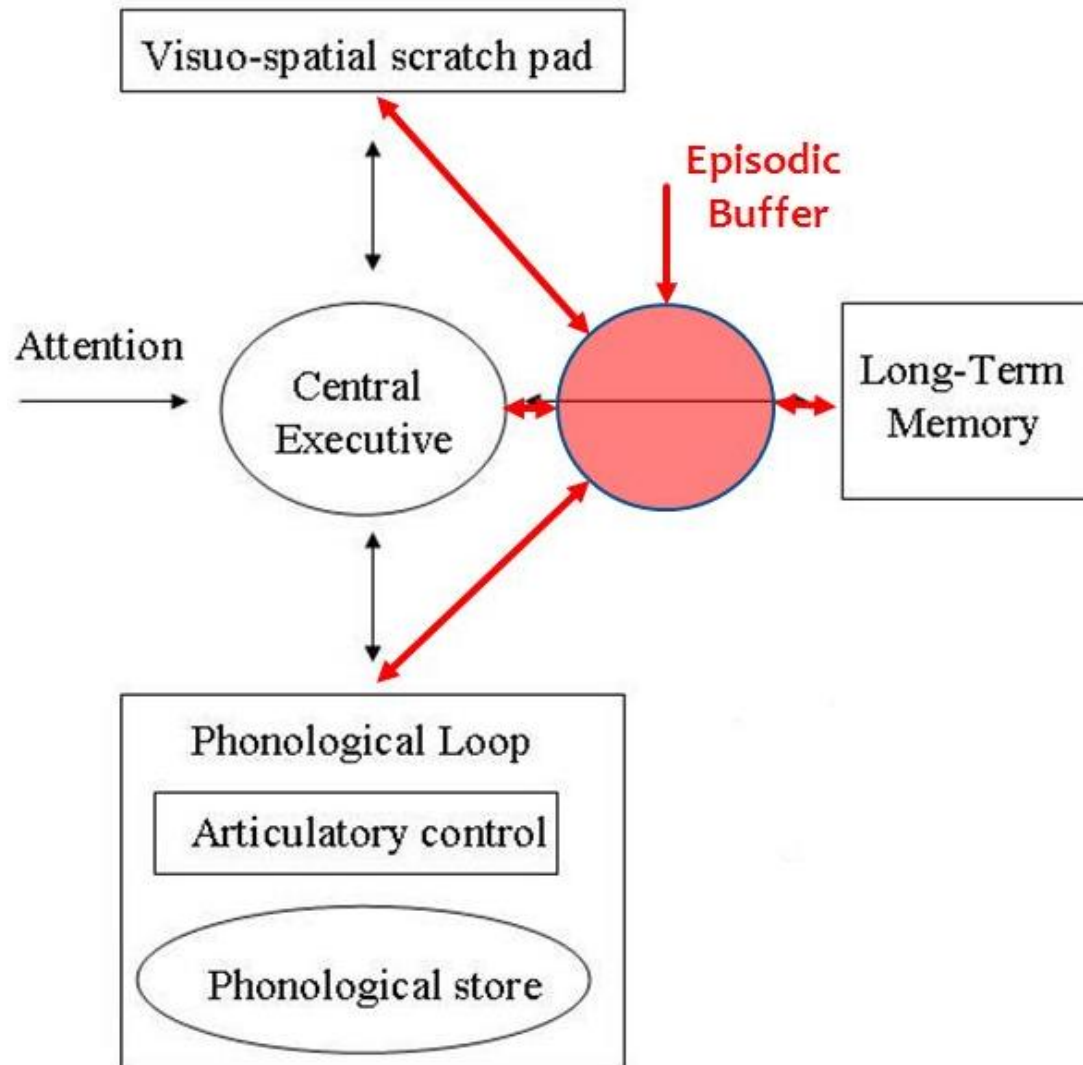

Paradigma dvojího úkolu

- Subjekt má dělat dva jednoduché úkoly současně, horší výkonnost napovídá o společně sdíleném kognitivním zdroji
- **Úkol 1: Přemýšlení**
platí věta?
 A předchází B   AB
 B nenásleduje A   AB
- **Úkol 2:** opakování náhodných číslic (0 – 8)
- Rychlost se snížila s druhým úkolem, ale jen asi o 35%, chybovost se nezměnila
- Oba úkoly by měly využívat krátkodobou paměť, přitom se ruší jen málo

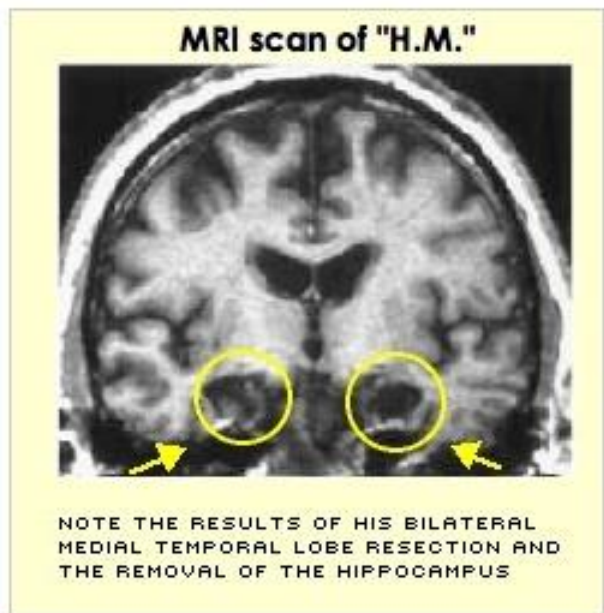
Čtvrtá složka pracovní paměti

Epizodický buffer:

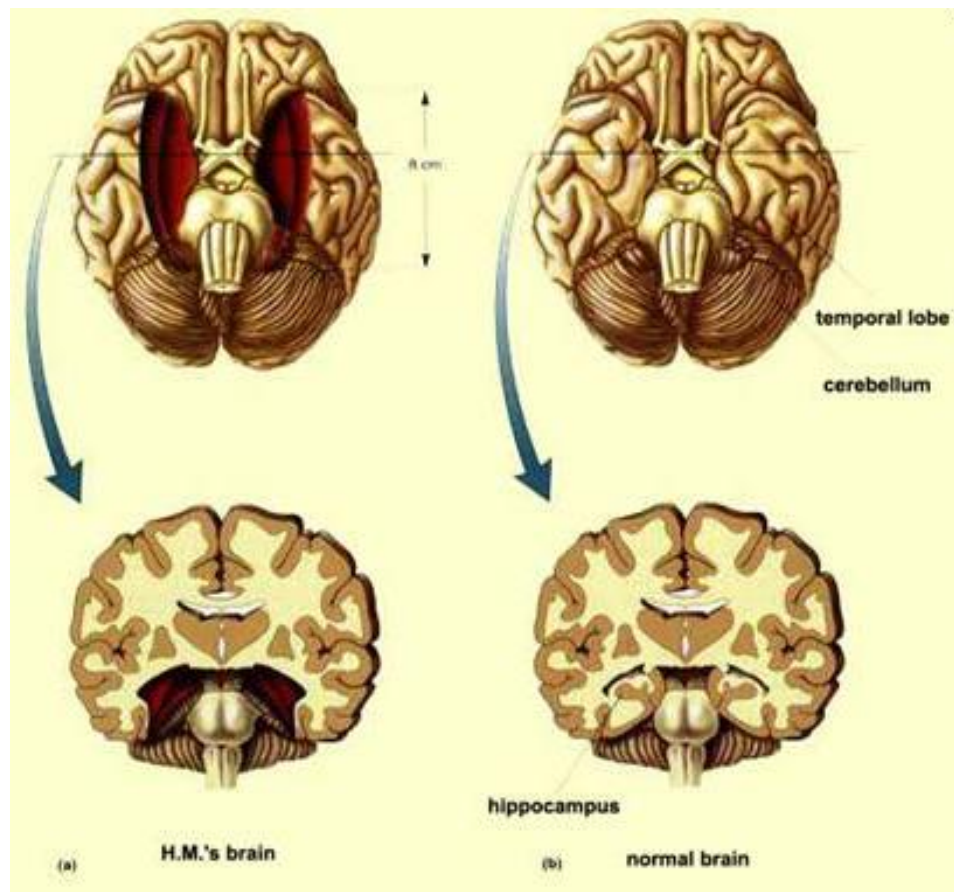
- *Baddeley 2000*
- Integruje visuo-prostorové a verbální informace se sekvencí v čase
- Paměť na příběhy, scény aj
- Pacienti s narušenou fonologickou smyčkou si dovedou zapamatovat příběhy a věty

Kognitivní neuropsychologie

Pacient H.M.

V roce 1953 byl jeho hipokampus a ostatní střední spánkový lalok operativně odstraněn, pro jinak neléčitelnou těžkou epilepsii

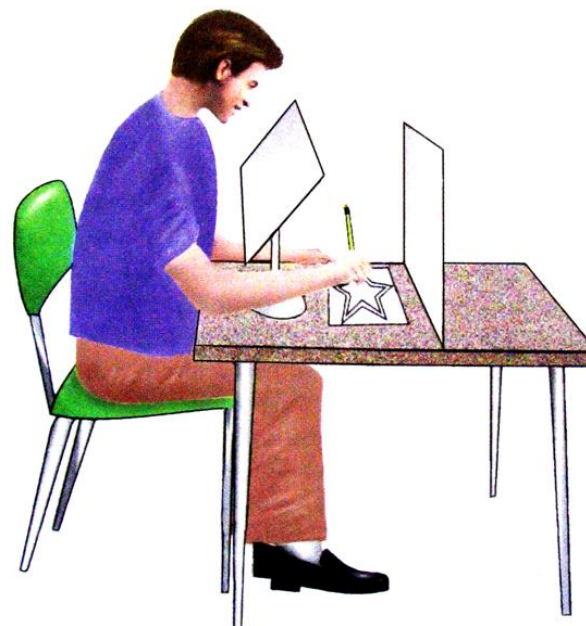
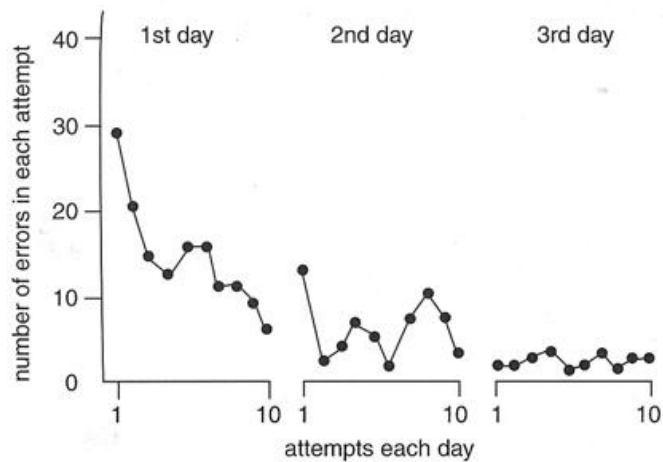
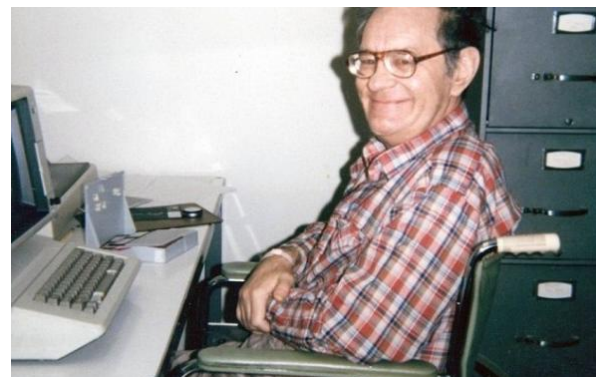
Pacient H.M.

- Jaké kognitivní funkce měl poškozené ?

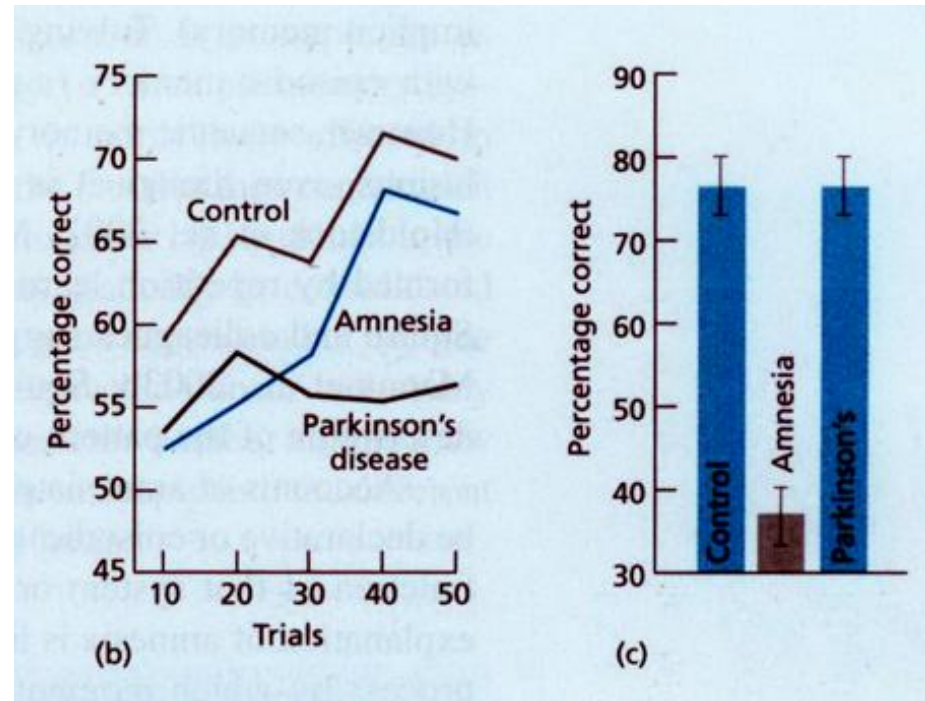
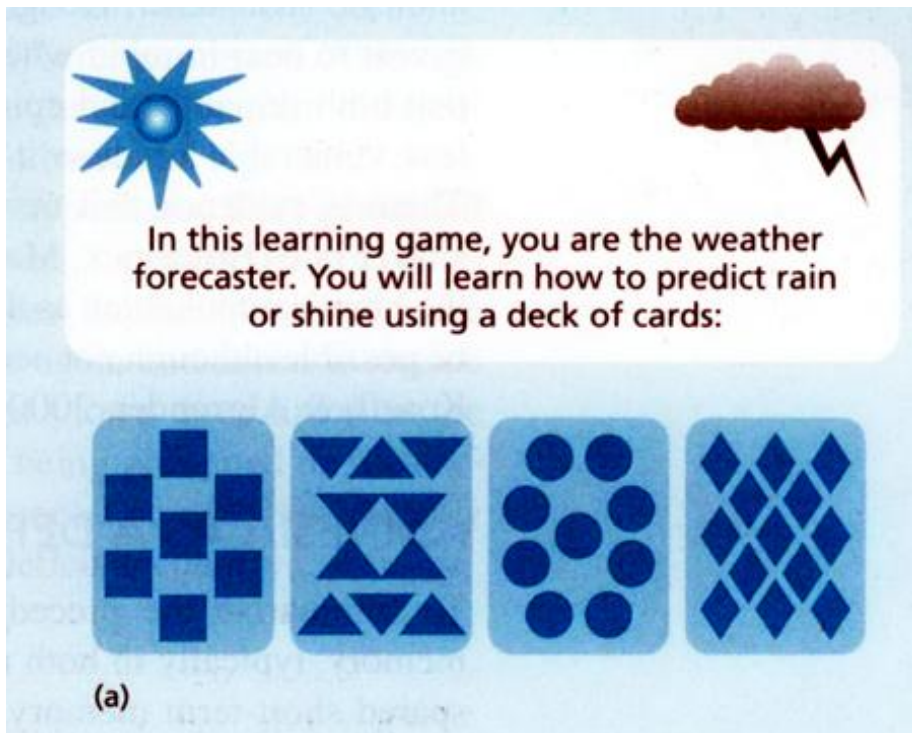
Henry Gustav Molaison
1926 - 2008

Učení se dovednostem u H.M.

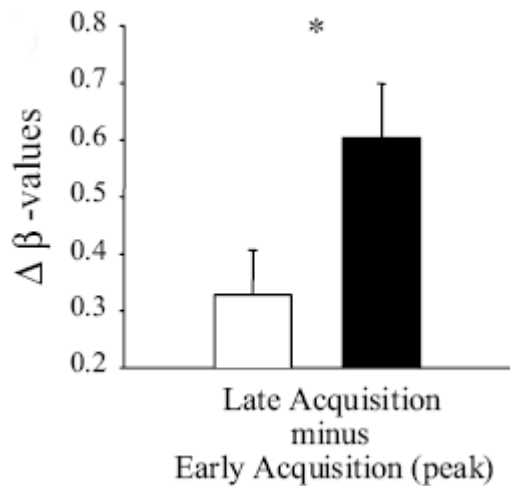

Dvojitá disociace mezi deklarativní a implicitní paměť

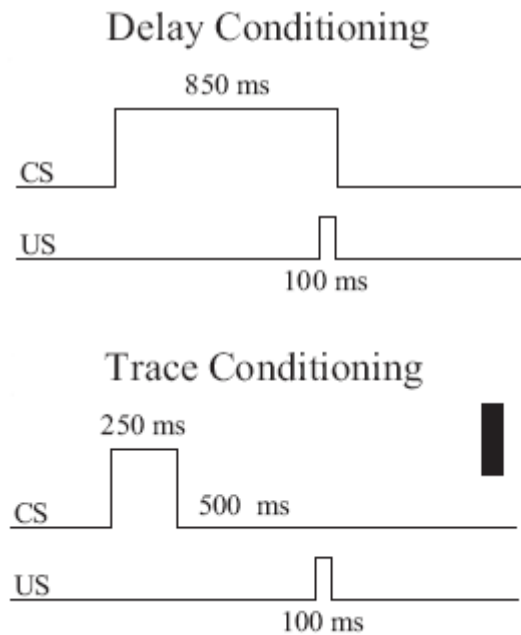
- Úkolem je předpověď počasí podle čtyř karet (a)
- Pacienti s Parkinsonovou nemocí se to nejsou schopni naučit (b)
- Pacienti s Alzheimerovou chorobou si nepamatují fakta o testu (c)

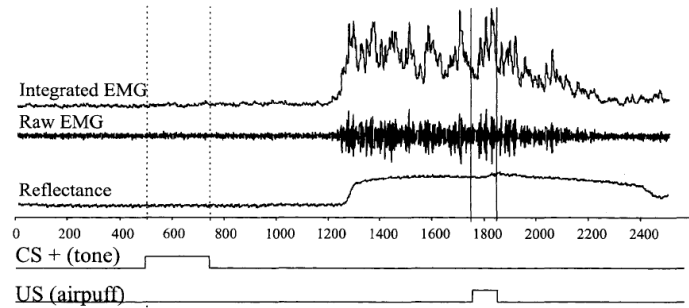
Disociace mezi dvěma druhy podmiňování

Pravý hippocampus   Levý mozeček

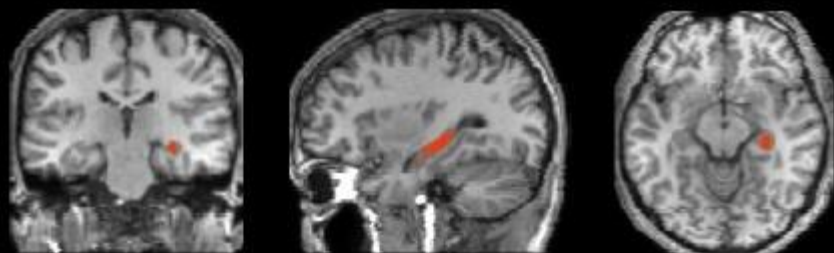
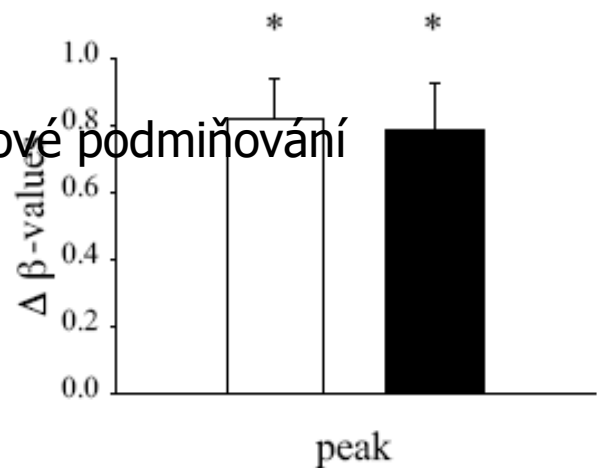

CS +

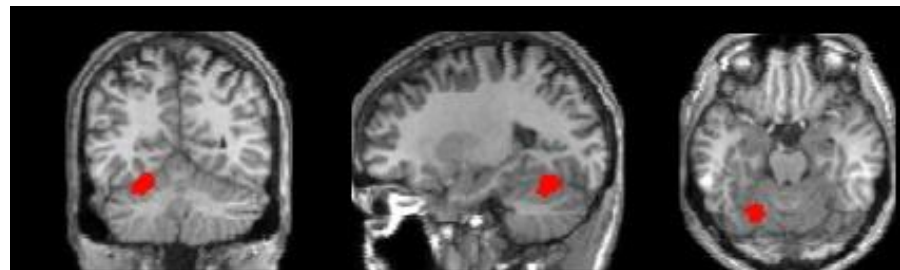

Zpožděné podmiňování

Stopové podmiňování

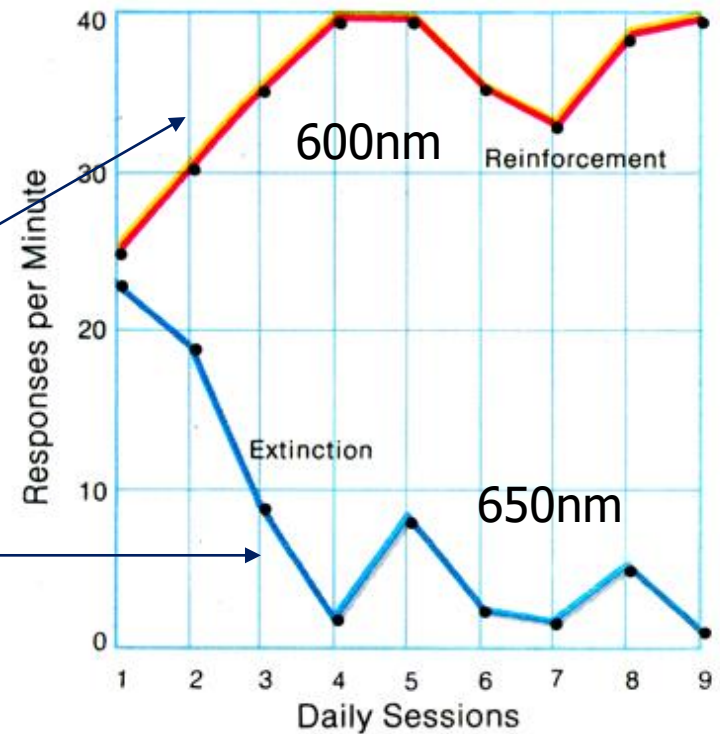
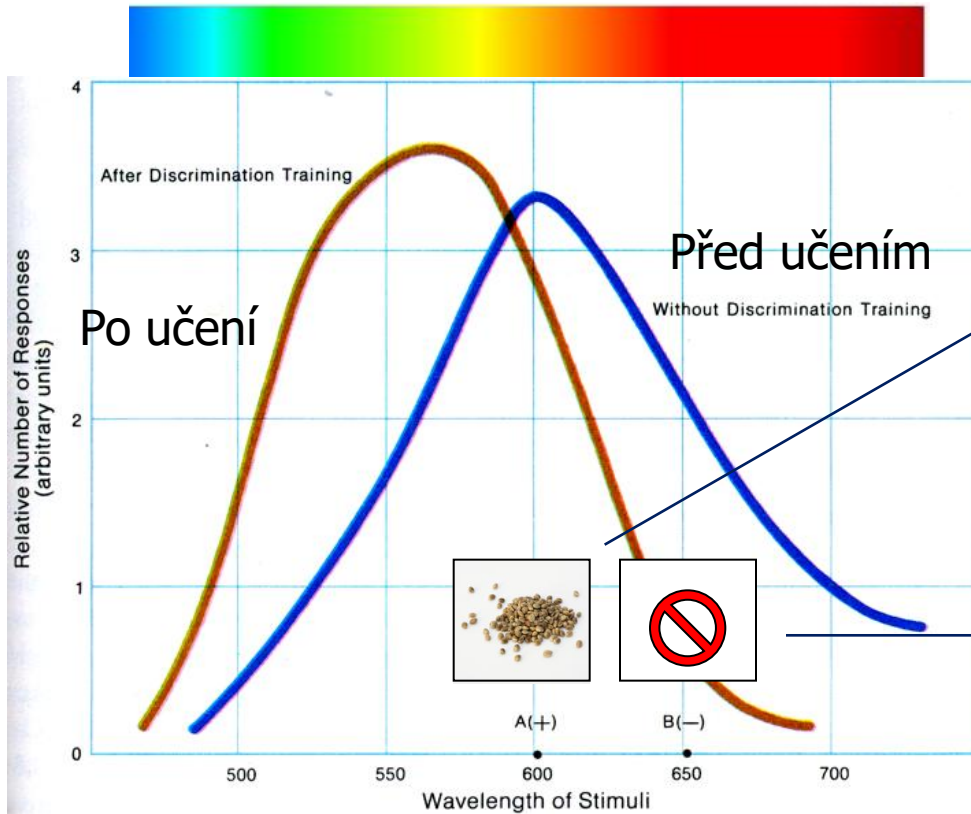

L -29 R +23 -4

L -57 R -24 -23

Diskriminační učení

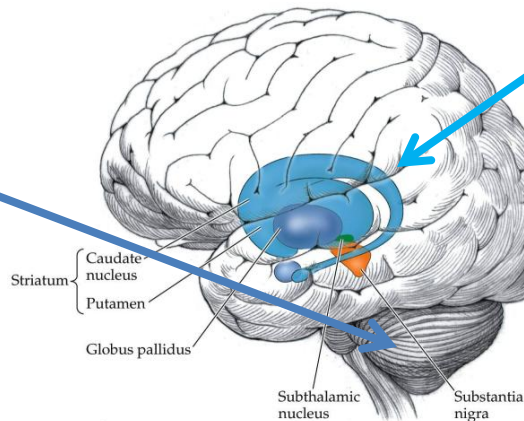
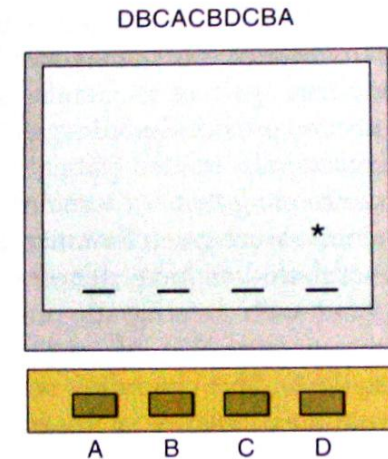
- Holubi odměňováni za světlo 600 nm a neodměňováni za světlo 650 nm
- Postupně se naučí je rozlišovat

- Odměna při oranžovém ale ne červeném světle

Dva druhy dovedností

- Otevřené učení dovedností (open-loop)
  - nutné plánování pohybu
  - sekvence kláves
- Uzavřené učení dovedností (closed-loop)
  - nutná stálá vizuální zpětná vazba
  - kreslení podle zrcadla

Priming

- Usnadnění odpovědi na konkrétní podnět v úloze. Priming je měřen jako zlepšení odpovědi na dříve prezentovaný podnět, ve srovnání v podněty dříve neprezentovanými

Degradované slovo

Verbální priming

ele_ _ _ _ _

e_e_h_ _ t

lepanthe

Slovo/neslovo

Sémantický priming

Jaké je největší zvíře na zemi?

Seznam 4 nohých zvířat

Non-verbální priming

Co je to za zvíře

Level 8

učení

TOBOGAN

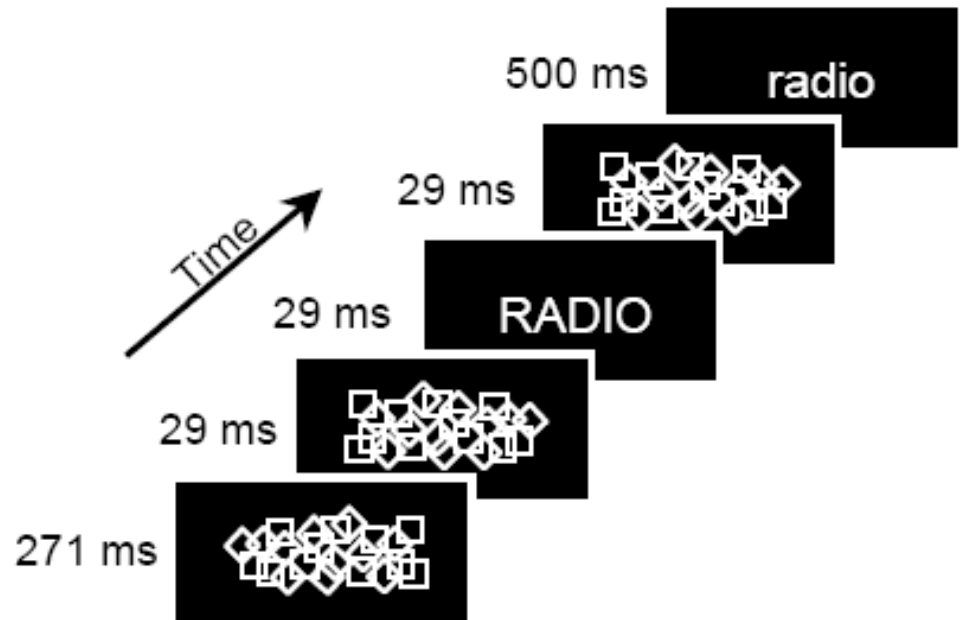
test

vyplňte první slovo,
které vás napadne

_O_O_A_

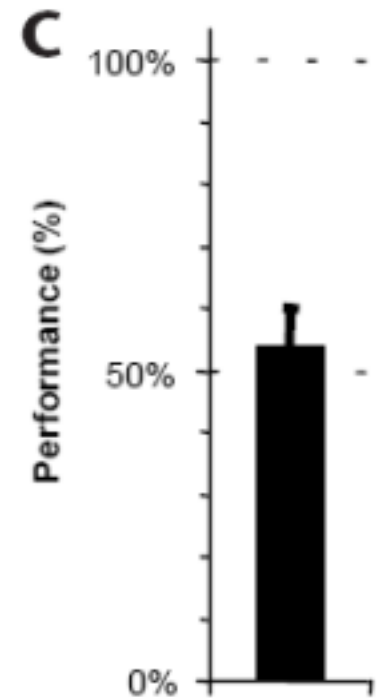
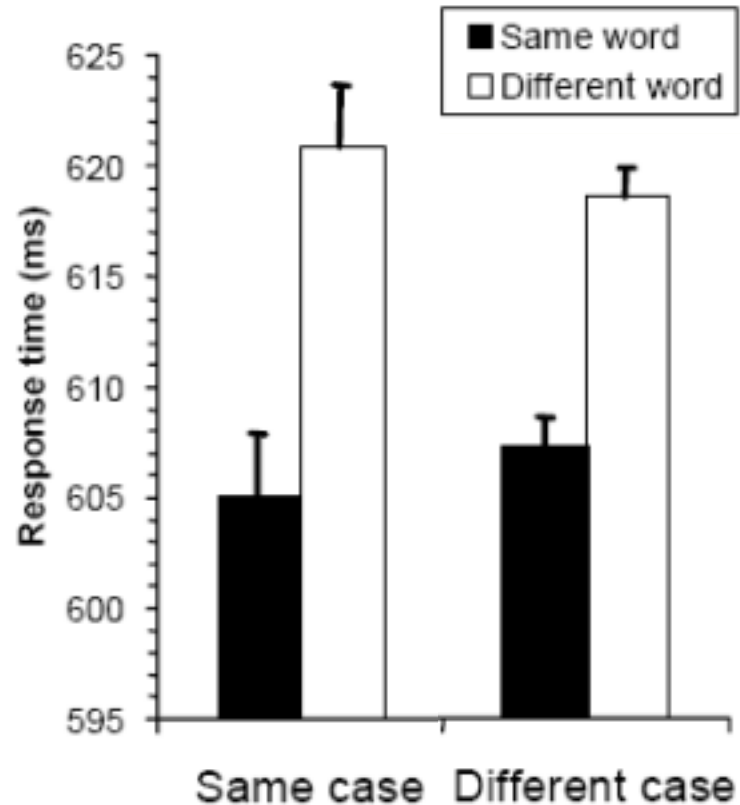
Repetition priming

- Lidi měli určit, jestli se jedná o přirozený nebo uměle vyrobený předmět
- Předtím nevědomě vnímali stejné nebo jiné slovo

Podvědomě vnímaná slova

- Efekt primingu je nezávislý na velikosti písmen skrytého slova
- Nedokázali určit, co bylo skryté slovo
- Sémantický priming

Deklarativní paměť

Fakta = semantická paměť

Události = epizodická paměť

Sémantická paměť

- Co je hlavní město Itálie?
- Mají růže trny?
- Co je to fyzika?
- Kolik vteřin má minuta?
- Měl Platón uši?
- Jaké noviny Platón četl?
- Kdy jsou vánoce?
- Jak chutná pomerančový džus?
- Co znamená slovo „velkorysý“?
- Co je to senzorická paměť?

Pojmy a kategorie

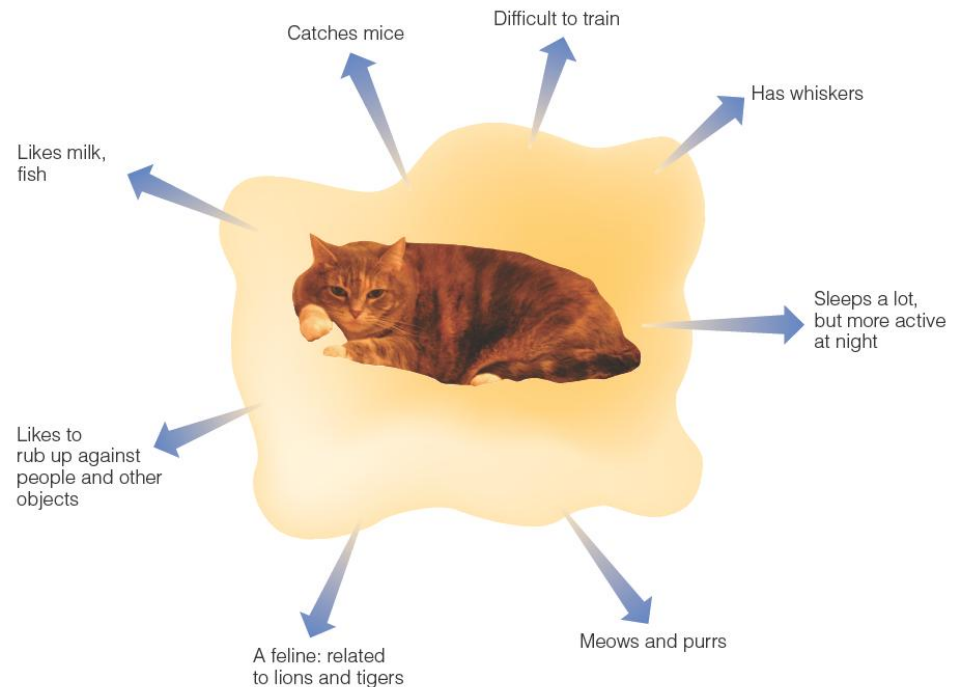
- Jak si třídíme své poznatky o světě?
- **Pojem** – obecná představa v mysli
  - Pojem kočky=obecná představa kočky, domu ...
  - Odpověď na otázku: Co je kočka?
- **Objekt** – konkrétní zástupce odpovídající pojmu
- **Kategorie** – obsahuje všechny příklady konkrétního pojmu
- Vztah
  - pojem - kategorie – slovo
- Kategorizace světa
- Stavební kameny sémantické paměti

Pojmy

- **Charakteristiky**

- vlastnosti spojené s pojmem

- **Funkce pojmů**

- reprezentace znalostí
- predikce (zvíře je kočka => maximálně škrábne, lev=> možná sežere)
- komunikace

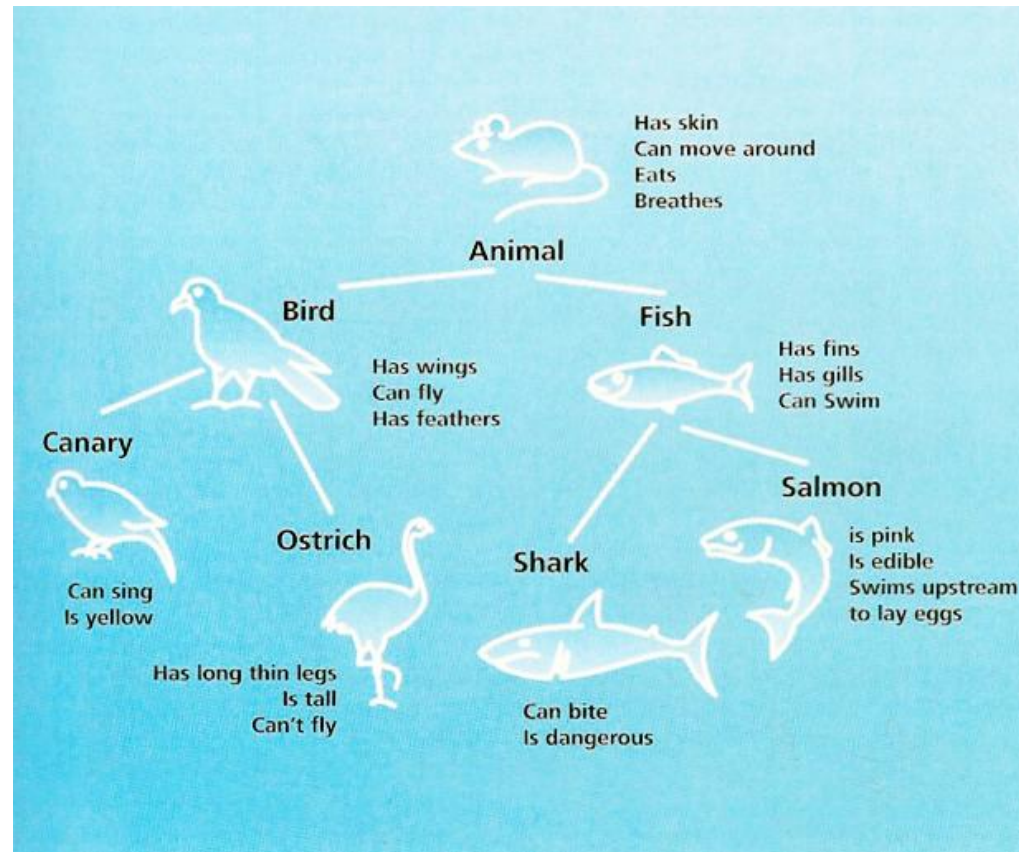
Úrovně pojmů

- Tři úrovně pojmů
  - **Pojem základní úrovně** – pták
    - nejpoužívanější při popisu objektů
  - **Nadřazený pojem**- zvíře
  - **Podřazený pojem**- sýkorka
    - Pojmy této úrovně mají hodně podobných vlastností

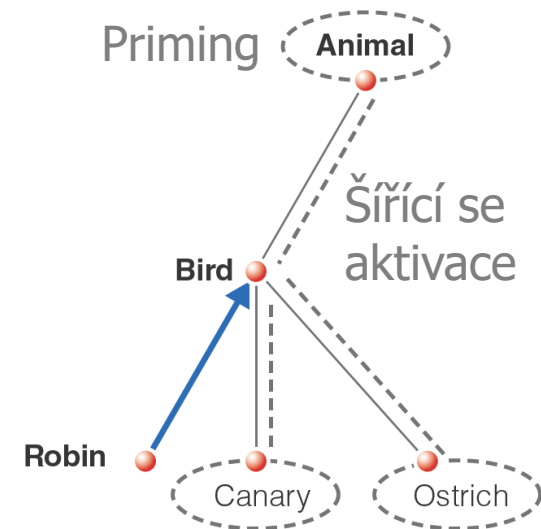
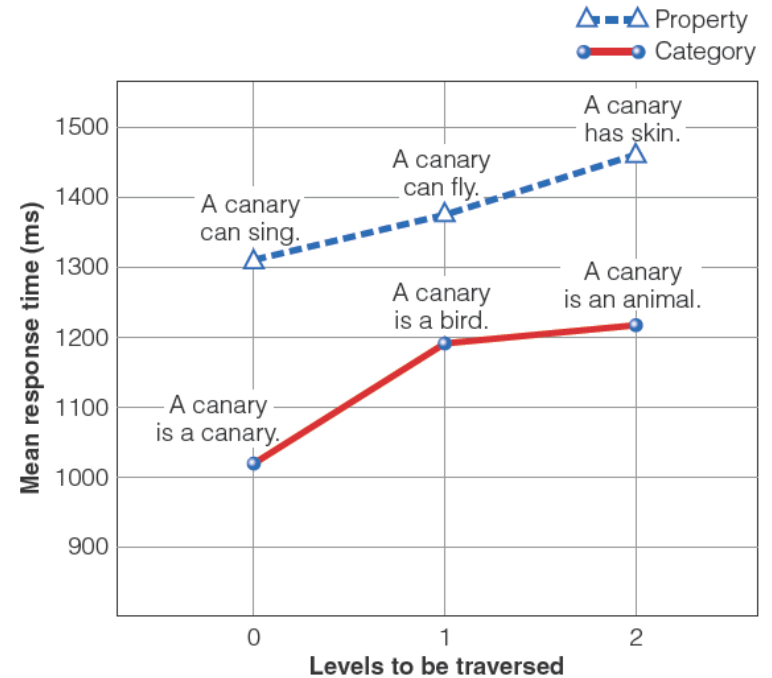
Sémantická síť

- Teachable Language Comprehender (TLC)
- Model organizace poznatků sémantické paměti (pro počítač)
- Kognitivní ekonomie – společné vlastnosti uložené u nadřazeného konceptu **princip kognitivní ekonomie**
- Umožňuje usuzování: **Dýchá kanárek?**

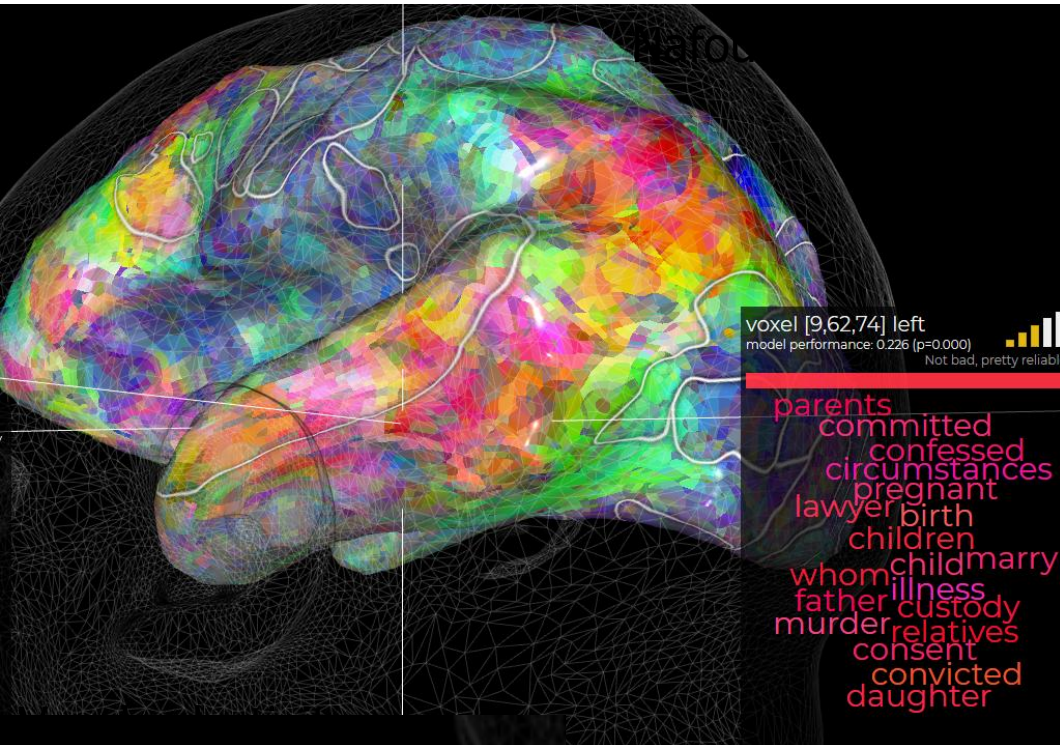

Šířící se aktivace

- Aktivace jednoho uzlu se šíří do ostatních uzlů
  - Je potřeba k odpovědím na vyšší úrovni
  - Může ovlivňovat a usnadňovat další odpovědi (sémantický priming)
- Čím méně uzlů je potřeba k odpovědi, tím bude rychlejší

Sémantická mapa v kortexu

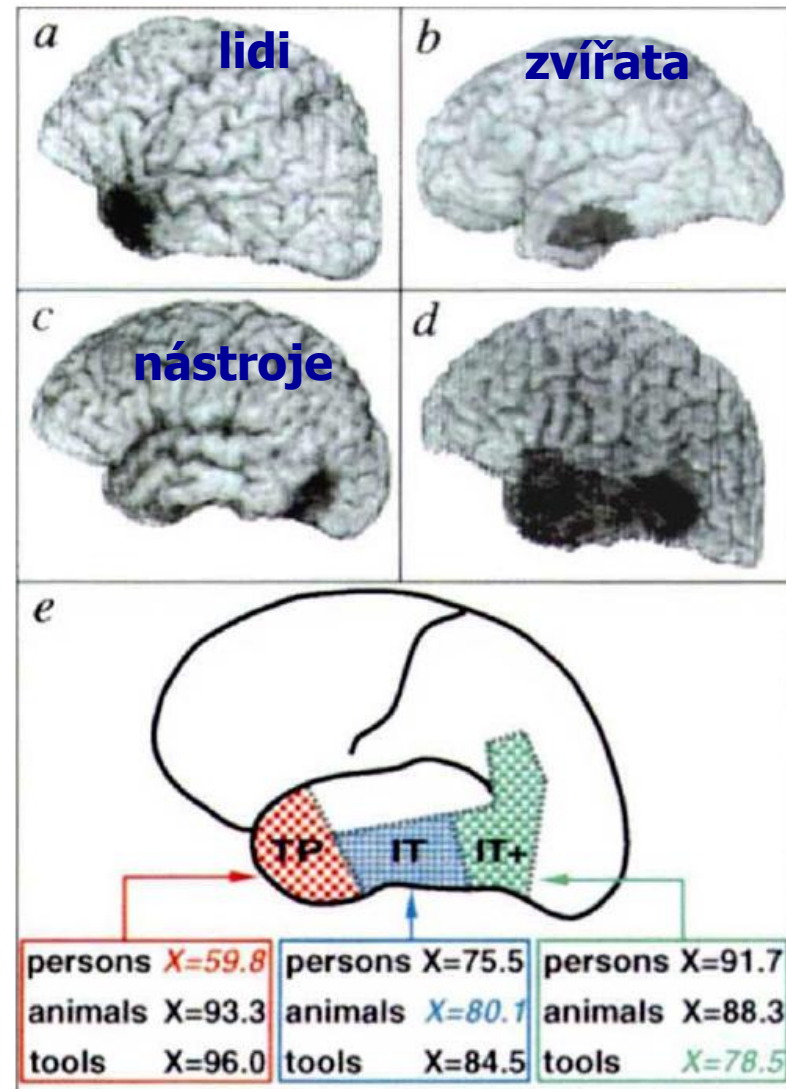
- 7 dobrovolníků
- 2 hodiny poslech příběhů, při fMRI
- Redukce slov na 985
-> **12 významových kategorií**
- Korelace aktivity všech voxelů s prezentací slov
- Výsledky
  - Různá spolehlivost v různých voxelech
  - Výrazný překryv mezi lidmi
  - Bilaterálně hodně souměrné

Huth et al 2016 nature

<https://gallantlab.org/huth2016>

Sémantická paměť v mozku

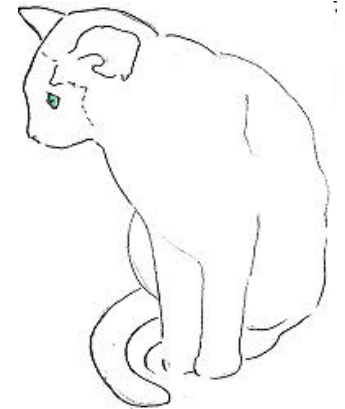
- **Kategoriální postižení při poruchách mozku**
  - rozpoznání obrázků živých vs. neživých objektů
  - nezávisle na frekvenci jejich používání v řeči
  - 100 / 25 pacientů nepozná živé / neživé objekty
  - postižení levého předního spánkového laloku – potíže s vybavením jmen lidí

Mentální reprezentace poznatků

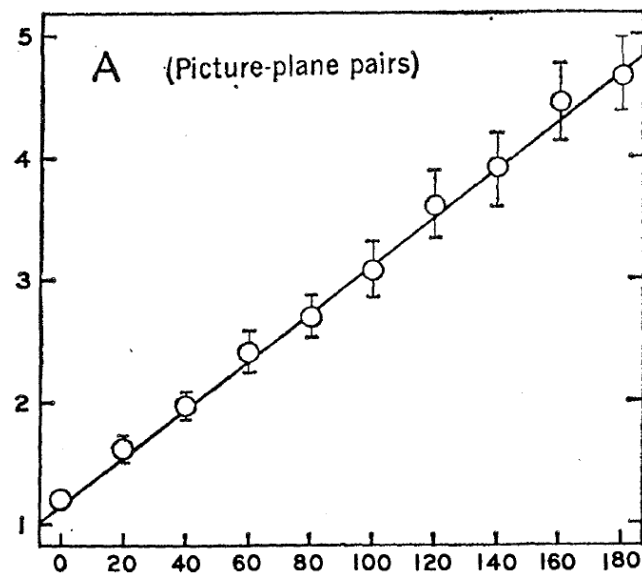
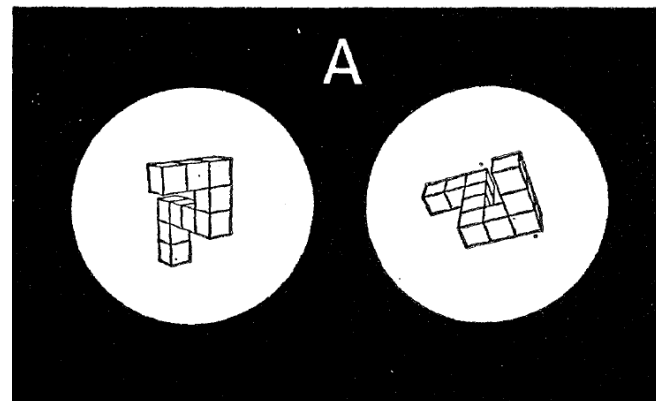
- Symbolické reprezentace
  - slovo
  - arbitrární vztah mezi objektem a reprezentací
  - pravidla pro tvorbu
  - abstraktní informace (savec, masožravá, domácí zvíře)
- Analogické reprezentace
  - obrázek, socha...
  - i část obrázku je analogie, záleží z jaké dálky se díváme
  - jen konkrétní informace (podoba)
- Jaké reprezentace ukládáme v hlavě?

KOČKA

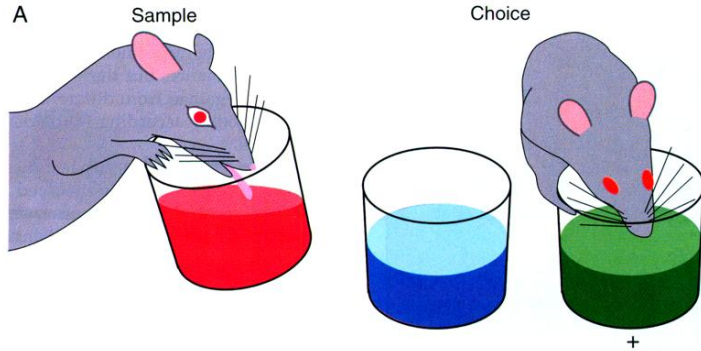
Vizuální představy

- Použité na řešení různých úloh
  - Prostorové (kolik oken máte v bytě?)
  - Matematické
  - Skládačky
  - Vizuální
(co je tmavší, třešeň nebo jablko?)
  - Mentální rotace

Shepard & Metzler (1971)

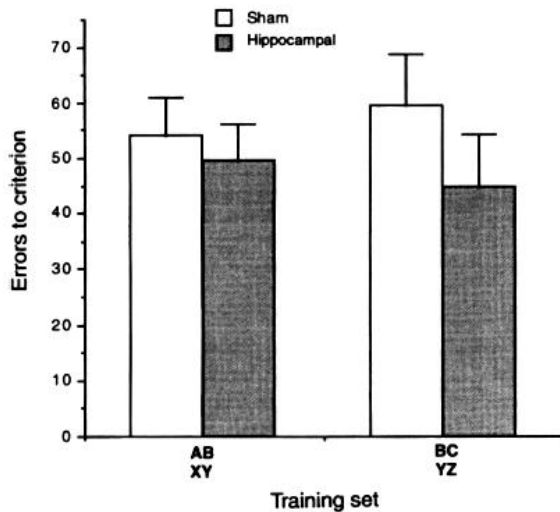
Deklarativní paměť u potkanů

- Párové asociace - páry hrnků s různými pachy, kde najdou schovanou potravu
- Potkani s lézí hipokampu si nevytvoří flexibilní paměť – neumí si převrátit pořadí pachů

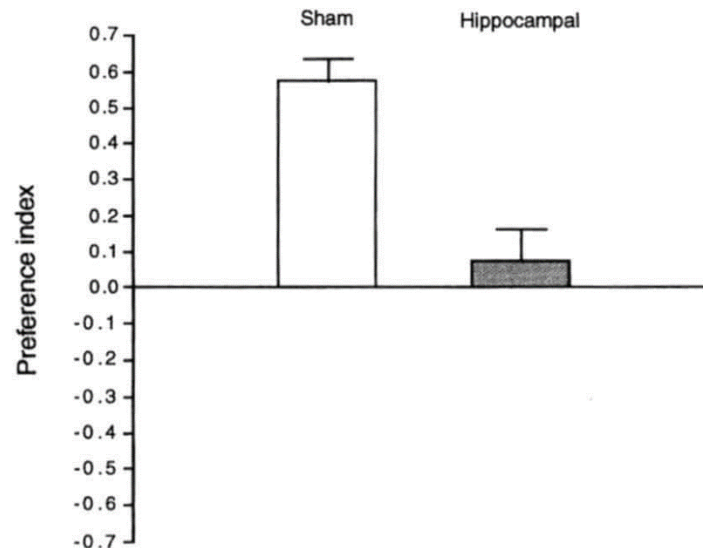
Učení se páru pachů – **červený -> zelený**

Learning paired associates

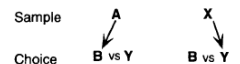
Test: **červený -> zelený**

Test for symmetry

Test: **zelený -> červený**

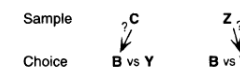
Training Set 1: AB & XY

Training Set 2: BC & YZ

Test for Symmetry: CB & ZY

Pojetí episodické paměti

- Tulving 1972
  - episodická paměť ukládá informace o specifických událostech a jejich vztazích v čase a prostoru
- Tulving 1983
  - episodická paměť zahrnuje vědomé znovuvybavení a mentální cestování časem
  - Vzpomínáte si na to, nebo to víte? (Remember vs. Know)
  - Kolik detailů události si vybavíte?
  - v této formě je testovatelná pouze verbálně a jen u lidí
- Vztah epizodické a sémantické paměti
  - Epizodická ze sémantické nebo sémantická z epizodické?

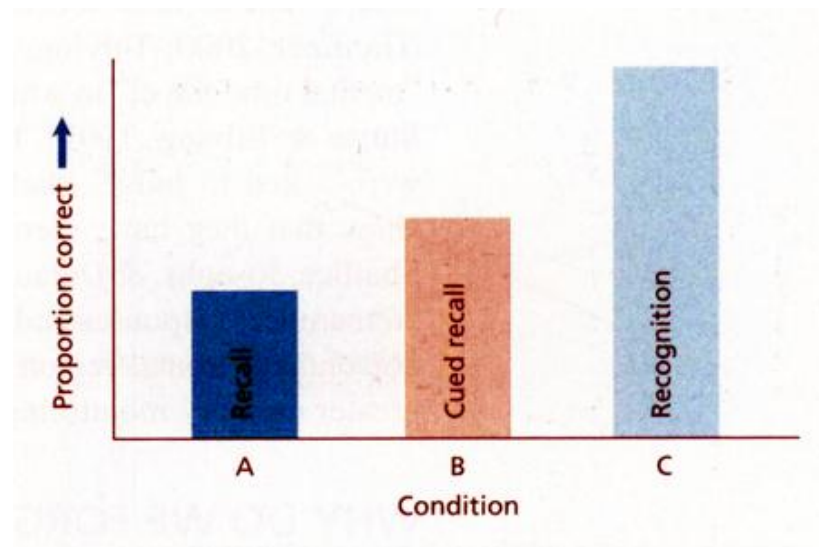
Dva druhy vybavení

- Volné vybavení (**recall**)
  - Vyjmenujte slova v jakémkoliv pořadí?
- Vybavení s nápovědou (**cued recall**)
- Rozpoznání (**recognition**)
  - Byly v seznamu následující slova?

- Zahrada?
- Slunce?
- Barva?
- Čaj?

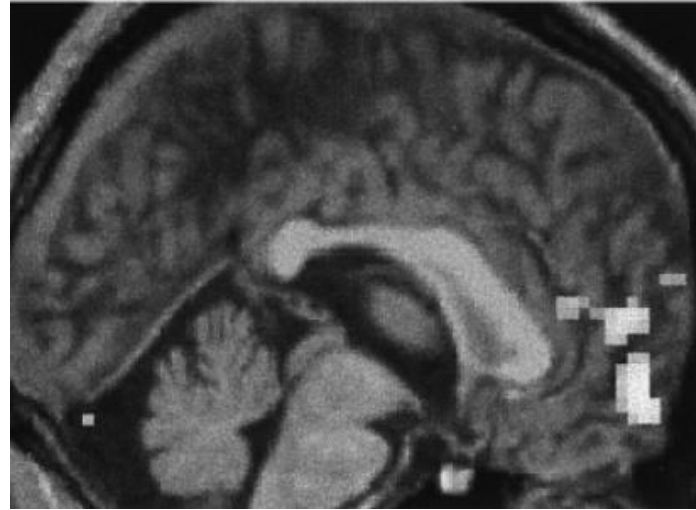
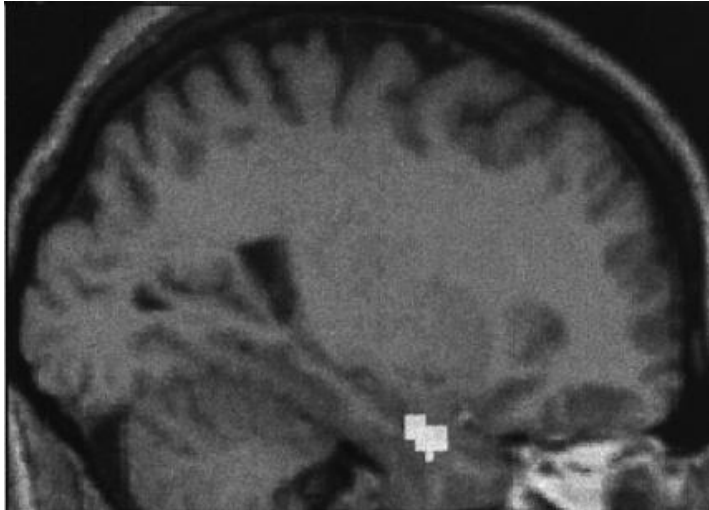
– Vzpomínáte si nebo to víte?

- **Remember**: Včera jsem pracoval na zahrádce a vzpomněl jsem si na to, když jsem slyšel slovo zahrada
- **Know**: Nějak vím, že bylo v seznamu

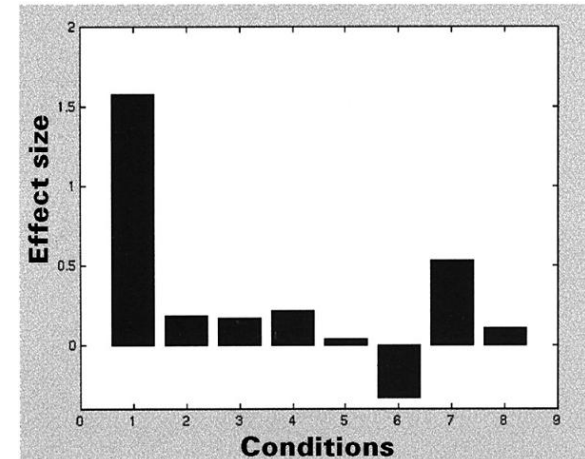

Typická úspěšnost

Episodická paměť a fMRI

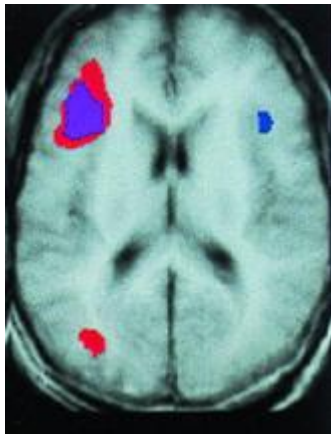

- aktivace hippocampu při vybavení vzpomínek
  - (relativně k pouhému vědění)
  - = episodické vs. sémantické vybavení

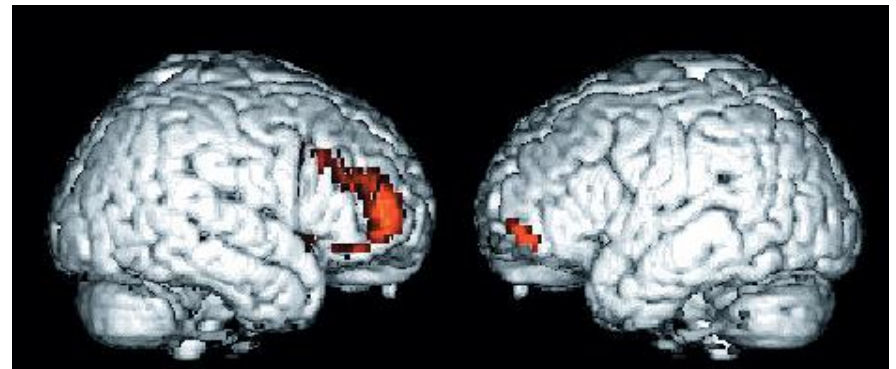

Různé systémy?

- Jsou episodická a sémantická paměť opravdu oddělitelné?
  - Oddělené patologicky
    - při amnézii postižená většinou více epizodická než sémantická paměť
    - sémantická demence – postižená selektivně paměť pro jména a fakta
  - Oddělené aktivitou mozku
    - vybavení epizodické vzpomínky aktivuje především pravou prefrontální kůru
    - sémantické vybavení aktivuje více levou prefrontální kůru

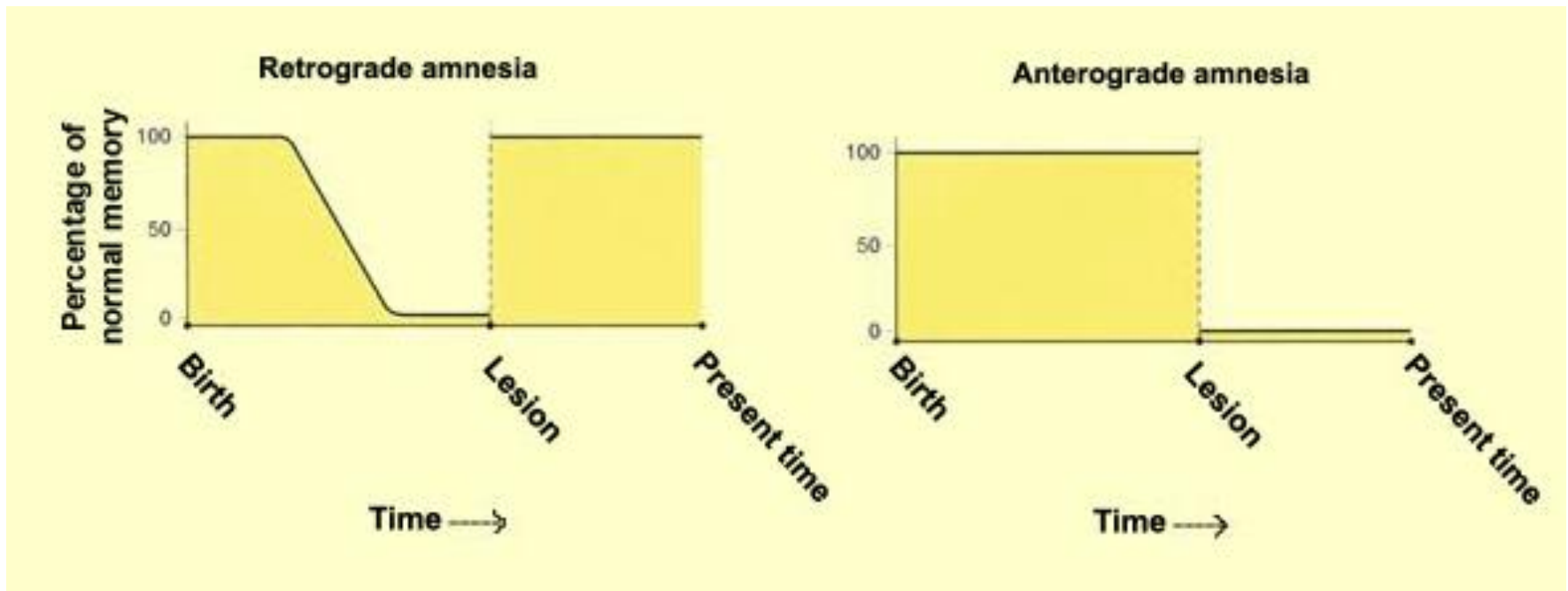
vybavení
sémantické
vzpomínky

vybavení epizodické vzpomínky

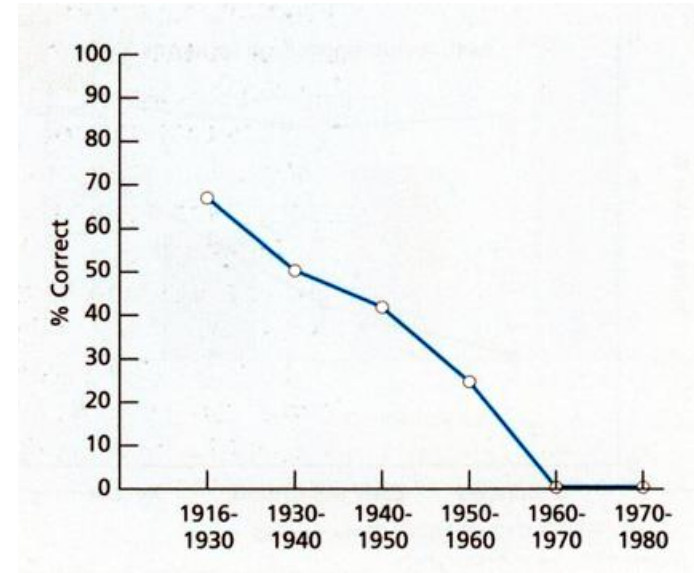
Paměťové procesy a poruchy

- Retrográdní amnézie – na události před okamžikem postižení
- Anterogádní amnézie – na události po postižení

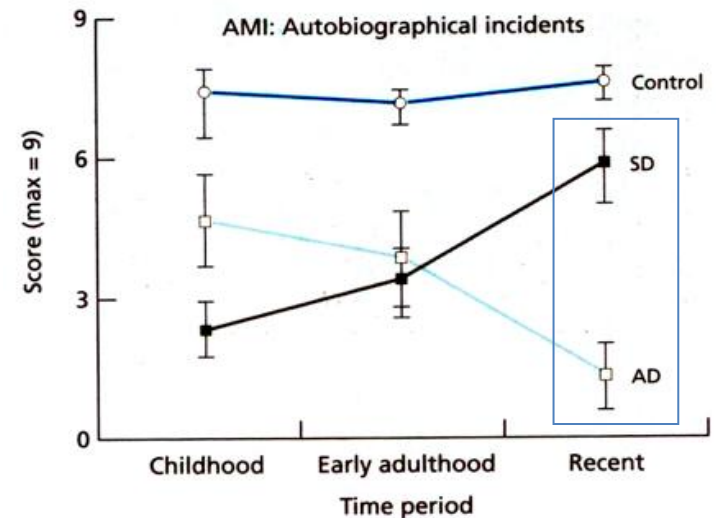

Proces konsolidace

- Ribotův zákon – při amnézii se lépe zachovávají starší vzpomínky
  - Amnézie postihuje hipokampus, ve kterém jsou uloženy vzpomínky několik let. Z něj se postupně přesouvají do jiných oblastí mozku
  - Jiné vysvětlení – staré vzpomínky jsou mnohokrát vybavené a znovu uloženy
- Pacienti se sémantickou demencí opačný gradient – vzpomínky staré asi do 4 let si pamatují dobře.
  - Hipokampus je u nich nepoškozen

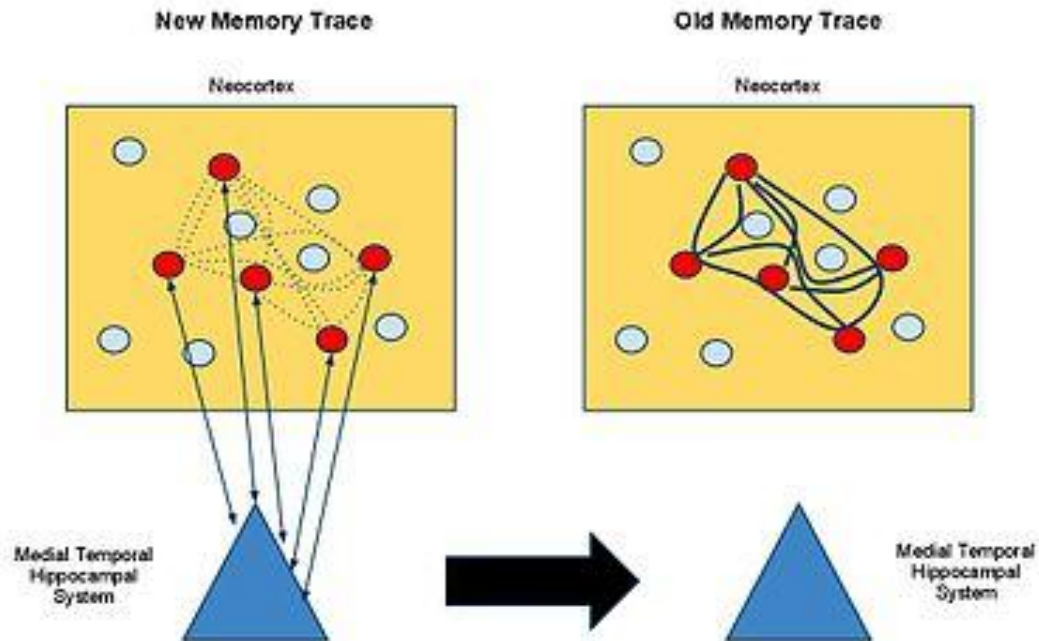

PZ – vědec, po sepsání autobiografie začal trpět amnézií

Konsolidace jako přesun

- **Konsolidace** paměťových stop – přesun z vnitřního spánkového laloku (hipokampu) do mozkové kůry

Paměť epizodického typu

Figure 2 | A western scrub-jay caching wax worms. Birds hide the food items in trial-unique, visuo-spatially distinct caching trays filled with sand in which they can bury caches.

- Založena na prvním pojetí epizodické paměti
  - podle Tulving 1972
- Episodic-like memory
  - Clayton & Dickinson, Nature, 1998
- spojuje informace **KDE-KDY-CO** týkající se události v minulosti

Degrade group

Replenish group

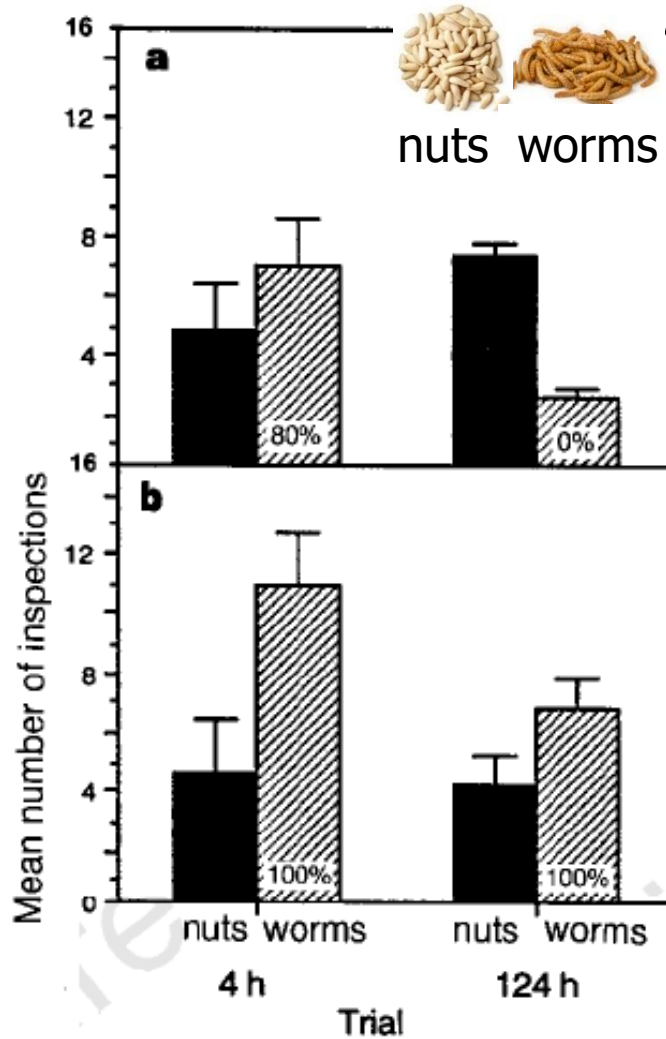

Figure 2 | A western scrub-jay caching wax worms. Birds hide the food items in trial-unique, visuo-spatially distinct caching trays filled with sand in which they can bury caches.

Skupiny sojek podle druhu učení

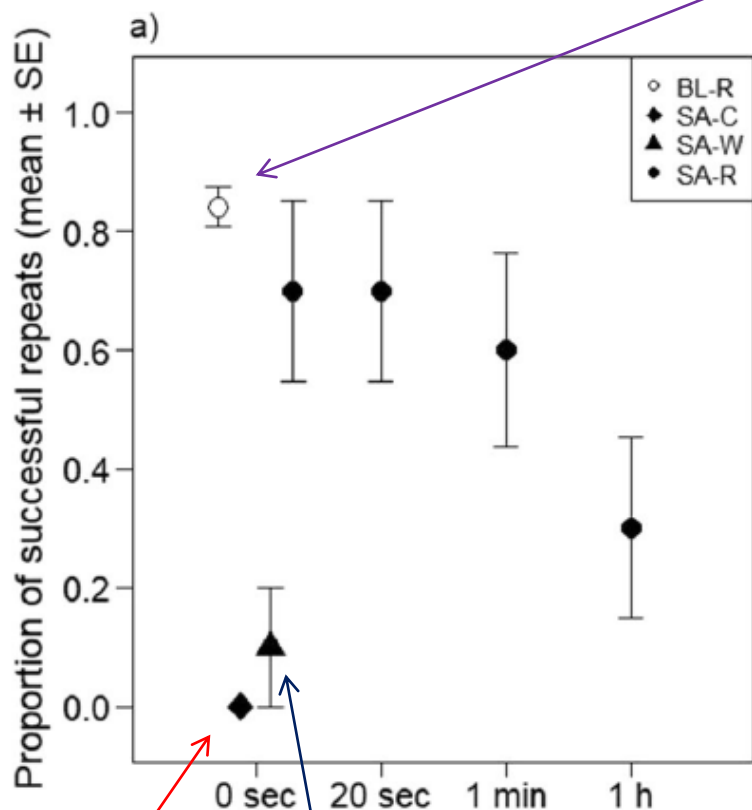
- **Degrade group** – za 124 hodin se červíci zkaží
- **Replenish group** – za 124 hodin jsou červíci chutní

Clayton & Dickinson, Nature, 1998

Epizodická paměť u psů

- Opakování spontánní akce
- Povel „Repeat“

Opakování známé akce

Podobně také holubi, orangutani,
gorily a potkani

Fugazza et al 2020 SciRep

Neznámé slovo k opakování

Žádný příkaz k opakování

<https://www.youtube.com/watch?v=QY0nL-jSoyU>

Shrnutí

- Senzorická, krátkodobá a pracovní paměť
- Implicitní vs. deklarativní paměť
  - Dvojitá disociace
- Implicitní paměť
  - podmiňování, procedurální a priming
- Sémantická paměť
  - koncepty, mozkový podklad
- Epizodická paměť
  - Definice, mozkový podklad, volné vybavení
  - Epizodická paměť u zvířat